

*Якимець Олексій,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

В контексті правової реформи важливим залишається проблема гарантії прав людини – в першу чергу опосередкованих на конституційному рівні. Ці проблеми цивільного процесу знаходять своєрідне відображення в регулюванні судової експертизи та інших формах використання спеціальних знань.

Правовою основою використання спеціальних знань в цивільному судочинстві є норми ст.129 Конституції України, зокрема п.7, де зазначено, що однією з головних засад захисту судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами [1, с. 61].

Судова експертиза є найважливішою формою застосування спеціальних знань у цивільному судочинстві. Експерт може надати суттєву допомогу суду у зв'язуванні обставин, що сприяли правопорушенню, у розробці конкретних заходів для їх попередження. Тому судова експертиза може вирішувати питання профілактичного характеру.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України №8 від 30 травня 1997р. із змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України №15 від 25 травня 1998 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», відмічено «...що судова експертиза як один із засобів доказування сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин справ, винесенню законних і обґрунтованих судових рішень» [2, с. 62].

Дослідження, що проводиться експертом, завжди ґрунтується на спеціальних знаннях. Предметом експертизи можуть бути лише питання, розв'язання яких потребує застосування спеціальних знань, тобто висновок експерта у цивільному судочинстві є спеціальним дослідженням тих або інших даних за дорученням суду. Як зазначає М. К. Треушніков, спеціальними знаннями є «...знання вироблені людьми на основі загальновідомих узагальнень людського досвіду, правил співжиття, норм моралі» [3, с.182].

У кожному конкретному випадку при розгляді цивільної справи суд, керуючись своїми фаховими знаннями і досвідом, має вирішувати, чи є знання, необхідні для встановлення даного факту, спеціальними або ні. Таким чином, спеціальні знання, що лежать в основі судової експертизи, є її найважливішою ознакою. Але вони також не є вичерпними для визначення сутності судової експертизи. Іншою властивістю судової

експертизи є те, що експертне дослідження з питань, що потребують спеціальних знань, завершується, як правило, складанням висновку.

За цивільними справами відповідно до ч.1 ст.103 ЦПК України призначається експертиза: «для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у цій сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо» [4, с. 62].

Експертиза може бути призначена не лише за ініціативи суду, а й за клопотанням осіб, які беруть участь у справі на будь-якій стадії цивільного процесу. Призначаючи експертизу, суд (суддя) повинен враховувати питання, запропоновані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Судова експертиза є одним із джерел доказів по справі, а тому у кожному конкретному випадку суд (суддя) аналізує можливість експертизи та доцільність її призначення.

Як зазначає В. Г. Тихиня, у цивільному судочинстві речові докази, залежно від конкретних обставин справи, можуть бути піддані таким криміналістичним експертизам: судово-почеркознавчі; судово-технічні та іншим експертизам [5, с.121].

Одним із найпоширеніших у цивільному судочинстві є почеркознавчі експертизи, які пов'язані, як правило, із встановленням аутентичності підписів у договорах, заповітах, зобов'язаннях та інших документах, а також ідентифікацією за почерком особи, яка виконала рукописний документ. Приватизація житла, поява можливості передати його у спадок, або іншої операції про відчуження цього майна супроводжується численними зловживаннями, пов'язаними, у першу чергу, з піддробкою документів.

Іншим родом експертиз, які часто призначаються по цивільних справах, пов'язаних із розподілом та оцінкою майна є судово-товарознавчі експертизи. Експерт товарознавець може встановити рід, вид, призначення виробу, а також визначити його початкову вартість або вартість автомобіля, що був в експлуатації або меблів та предметів домашнього вжитку при шлюбному процесі. Будівельно-технічні експертизи дають змогу провести розділ домоволодіння, визначити технічний стан житлового будинку та багато іншого.

Останнім часом великий інтерес громадян викликає експертне встановлення батьківства методом генотипоскопії, яке здійснюється у рамках судово-медичної експертизи крові. Для такого дослідження відбираються зразки крові дитини, матері та гаданого батька, а власне дослідження, практично завжди дає змогу зробити категоричний висновок: чи є цей чоловік батьком даної дитини чи ні.

Призначаючи експертизу по цивільній справі, суддя або суд повинен чітко визначити коло питань, що слід поставити перед експертами, врахувати пропозиції сторін та інших осіб, які беруть участь у справі.

Як зазначають В. О. Комаха та С. В. Павлов, ефективне застосування науково-технічних засобів у цивільному процесі сприяє розв'язанню важливих завдань, як організаційно-правового, так і матеріально-технічного характеру, а також науково-методичного

спрямування, таких як організації єдиної системи експертних закладів; підвищення рівня підготовки суддів і експертів; розробка об'єктивних критеріїв оцінки роботи суддів та експертів [6, с. 219-227; 7, с. 14].

Всебічна, повна та об'єктивна оцінка висновку експерта є важливою гарантією правильного розгляду та вирішення судом цивільних справ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Харків : «ГВІНІ». 2006. 64 с.
2. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах та із загальних питань (1963-2000р.)
3. Треуников М.К. Доказательства и доказывания в советском гражданском процессе: Москва : 1981. 370 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 5 серпня 2021р. Київ: Паливода А.В. 2021. 304 с.
5. Тихиня В.Г. Теоретические проблемы применения данных криминалистики в гражданском судопроизводстве. Минск. Вышша школа, 1983. 159 с.
6. Комаха В.О. Становлення і розвиток судової експертизи та судово-експертних установ на півдні України: Монографія. Одеса: Юридична література., 2012. 512с.
7. Павлов С.В. Функції і завдання криміналістики. Автореф. дис. доктора юр. наук. Київ: 2003. 17с.

Гаврилюк Жанна,

*здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІЗДН НАВС*

Науковий керівник: **Корольчук Віктор
Володимирович**, провідний науковий
співробітник відділу організації наукової
діяльності та захисту прав інтелектуальної
власності НАВС, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

СВОБОДА ДОГОВОРУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Одним з центральних інститутів приватного (цивільного) права є договір, який у свою чергу, є однією з найбільш давніх правових конструкцій. Договір можна охарактеризувати наступним чином: по-перше, договір розглядається як юридичний факт; по-друге, договір розглядається як зобов'язальне правовідношення, яке виникає внаслідок укладення договору (хоча ще є переддоговірні та постдоговірні відносини); по-третє, у формальному сенсі договір